

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора економічних наук, професора Люльова Олексія Валентиновича
на дисертаційну роботу Лабенка Олександра Миколайовича
на тему: «Формування фінансової політики природокористування в Україні»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Актуальність теми дисертаційної роботи обумовлена гострою необхідністю вирішення сучасних проблем природокористування, екології та забезпечення сталого розвитку країни. Україна стикається з низкою складних екологічних викликів, включаючи забруднення повітря та водних ресурсів, деградацію ґрунтів і втрату природних ландшафтів. За інформацією Міністерства екології та природних ресурсів України, у 2020 році рівень забруднення атмосферного повітря в промислових зонах перевищував допустимі норми в 3-5 разів, що підкреслює нагальну потребу в розробці та впровадженні дієвої фінансової політики для мінімізації негативного впливу на довкілля. Україна бере активну участь у міжнародних екологічних ініціативах, таких як Паризька угода з клімату, що зобов'язує країну до реалізації ефективних заходів із охорони довкілля. Виконання цих зобов'язань потребує наявності належної фінансової політики, оскільки відсутність ефективних фінансових інструментів може ускладнити дотримання міжнародних домовленостей, що, своєю чергою, може негативно вплинути на міжнародний імідж країни та її екологічну стійкість.

Рациональне використання природних ресурсів є ключовою умовою для стійкого економічного розвитку. За оцінками Світового банку, впровадження зелених технологій і стійких методів ведення господарства може підвищити ВВП України на 5-7% щорічно. Це свідчить про те, що фінансова політика у сфері природокористування може не лише сприяти збереженню навколишнього середовища, але й стимулювати економічне зростання та підвищувати конкурентоспроможність країни на міжнародній арені.

Крім того, ефективна фінансова політика у сфері природокористування сприяє забезпеченню рівного доступу до природних ресурсів та їх збереженню для майбутніх поколінь, що є важливим аспектом соціальної стабільності та справедливості. Впровадження екологічно орієнтованих фінансових механізмів може зменшити соціальну нерівність та покращити якість життя населення. Це особливо актуально для сучасної України, де екологічні проблеми часто мають регіональний характер і потребують

локальних рішень. Не менш важливим є підвищення рівня обізнаності суспільства та бізнесу щодо значущості збереження природних ресурсів та раціонального їх використання. Згідно з опитуваннями, проведеними Українським центром екологічних ініціатив, лише 40% населення розуміє важливість екологічних проблем та підтримує заходи з охорони навколишнього середовища.

Зважаючи на ці обставини, дослідження та розробка політик у сфері фінансового регулювання природокористування є надзвичайно важливими для майбутнього України, її економіки, екології та соціальної стабільності. Це дослідження покликане надати науково обґрунтовані рекомендації для формування ефективної фінансової політики, що забезпечить збереження та відновлення природних ресурсів, сприяючи сталому розвитку та екологічній безпеці країни. Український уряд також прикладає значних зусиль у цьому напрямку – розроблено проект плану з відновлення та розвитку національної економіки, в якому важлива роль відводиться пошуку фінансових джерел, стимулів, що забезпечуватимуть виконання згаданих процесів.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота Олександра Лабенка виконана у Національному університеті біоресурсів і природокористування України в межах науково-дослідної теми: «Ключові напрями розвитку сільського господарства та сільських територій через співробітництво в цілях розвитку: допоміжне дослідження стратегії співробітництва в галузі розвитку сільського господарства України» (акт про впровадження/використання результатів дисертаційного дослідження від 1.02.2024 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість положень новизни кваліфікованої наукової праці забезпечуються використанням комплексу загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. Для досягнення поставлених завдань дисертаційного дослідження використано загальні та спеціальні методи наукового пізнання. Теоретичні та практичні розробки ґрунтуються на загальнонаукових методах (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, порівняння), які використані в процесі дослідження наукової проблематики в питанні фінансової політики та її можливостей у регулюванні природокористування, економіко-статистичних методах, групування, картографії, кореляційно-регресійного аналізу, що використані у визначенні вагомості впливу фінансових механізмів на обсяги викидів у навколишнє природне середовище.

Таксономічний метод був використаний для класифікація інструментів фінансової політики природокористування. Метод порівняльної аналітики – порівняння економічних показників різних країн або регіонів для вивчення тенденцій, ефективності політик чи інших економічних явищ. Метод експертних оцінок був застосований під час визначення можливості розробки та впровадження механізму платежів за пожехохісні лісосмуги як екосистемну послугу. Інституціональний аналіз – дослідження ролі інститутів (правових, соціальних, політичних) у формуванні економічних процесів та результатів.

Глибокий аналіз змісту кваліфікованої наукової праці Олександра Лабенка дає можливість констатувати високий рівень обґрунтованості наукових положень, сформульованих висновків та наданих рекомендацій. Представлений у роботі матеріал базується на сучасних теоретичних та практичних дослідженнях щодо становлення та розвитку фінансової політики природокористування в контексті підвищення ефективності використання природних ресурсів.

Всі наукові положення, сформовані висновки та надані рекомендації є досить аргументованими, що свідчить про системний підхід автора до вжитку результатів власних досліджень та логічну побудову висновків за розділами. Зміст дисертації відповідає її темі та свідчить про досягнення її мети.

Варто зауважити, що табличний та графічний матеріал кваліфікованої наукової праці є авторською розробкою, що суттєво підвищує цінність дослідження та підкреслює самостійність роботи здобувача.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження. В дисертаційному дослідженні Олександра Лабенка сформульовані та обґрунтовані ряд положень, висновків, рекомендацій, що мають наукову новизну та, що особливо є цінним, мають прикладну спрямованість.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробленні та науковому обґрунтуванні теоретико-методологічного базису, методичних положень і рекомендацій щодо формування та реалізації фінансової політики природокористування в умовах реалізації проекту Плану повоєнної відбудови та цілей поставлених в рамках політики «Зеленої угоди» ЄС. Наукові положення, що найбільшою мірою розкривають новизну дослідження, полягають у наступному:

Вперше:

- запропоновано поняття «фінансова політика природокористування», що розглядається як сукупність комплексу заходів, спрямованих на

регулювання фінансового сектору, принципів та функцій формування, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів на міжнародному, державному та місцевому рівнях, з урахуванням специфічних (притаманних процесу природокористування) підходів задля досягнення стійкості, екологічної стабільності, соціальної справедливості та адаптації до екологічних та природних викликів;

- на основі емпіричного аналізу сформульовано і обґрунтовано методичні рекомендації щодо впровадження принципів фінансової політики в систему природокористування, які передбачають забезпечення інноваційного підходу до управління природними ресурсами, який враховує наступні елементи: специфіку національної економіки; екологічне законодавство; стійкість і адаптивність; практична інтеграція; міжсекторальний підхід;

- розроблено механізм прогнозування впливу інвестицій на обсяги забруднення атмосферного повітря, що сприятиме зменшенню екстерналій за результатами такого процесу;

удосконалено:

- концептуальні засади парадигми фінансової політики природокористування, які розкриваються через сукупність інструментів, що дозволяють сформувати підґрунтя пріоритетних напрямів її реалізації, а саме: система оподаткування, система фінансування, участь громадськості, стимулювання інновацій та регулювання ринку. Розроблено наукові підходи до визначення фінансових пріоритетів парадигми сталого розвитку, які, на відміну від нині відомих, розглядаються як науково-теоретичний базис формування та реалізації фінансової політики природокористування;

- систематизацію чинників сприяння стратегічному плануванню та фінансуванню природокористування шляхом виокремлення сутнісно-типологічних груп, що дозволить реалізувати цілісний механізм фінансової політики на засадах сталого розвитку;

- картографічний метод дозволив виявити особливості фінансового механізму природокористування, що відрізняється від існуючих підходів можливістю візуалізувати відслідковування бюджетних видатків на охорону навколишнього середовища, екологічних податків та ресурсних платежів. За результатами аналізу встановлено, що попри загальне зниження цих показників, їхня пропорційна структура залишається незмінною в областях України і можна зробити висновок про стабільність фінансової політики в галузі природокористування та підкреслює необхідність акцентувати увагу на існуючих механізмах управління природними ресурсами, незважаючи на повномасштабне вторгнення росії;

дістали подальшого розвитку:

- уточнено поняття фінансового потенціалу держави, що на відміну від існуючих дозволяє трактувати його як комплексне поняття, яке відображає наявні та можливі до мобілізації фінансові ресурси і включає в себе формування, розподіл, перерозподіл, використання, накопичення та збільшення фінансових активів держави в контексті забезпечення сталого розвитку, з метою забезпечення екологічної стійкості та благополуччя суспільства;

- підходи до формування і реалізації фінансової політики природокористування, що враховують особливості природокористування на державному і місцевому рівнях та сприятимуть оптимальному використанню фінансових інструментів для регулювання природокористування;

- обґрунтування інституційних передумов еволюції фінансової політики природокористування за допомогою систематизації ключових викликів для людства в сфері природокористування, що сприятиме, удосконаленню її методичного інструментарію;

- науково-теоретичне обґрунтування стратегічних пріоритетів формування інвестиційного забезпечення природокористування на засадах сталого розвитку у розрізі ефективної системи оподаткування, механізмів фінансування, стандартів і нормативів, інновацій та прозорості, що сприятиме збалансованому використанню природних ресурсів і забезпеченню їх належної якості на виконання плану післявоєнної відбудови;

- підходи до класифікації фінансових інструментів регулювання природокористування шляхом формування матриці узгодження фінансових інструментів та видів природокористування з прийняттям до уваги нормативно-правового регулювання, економіки та екологічних пріоритетів країни, що обумовить їх цільове спрямування в реалізації стратегії сталого розвитку;

- формалізація обґрунтування інвестиційної стратегії держави в частині фінансування видатків на охорону навколишнього природного середовища з використанням економіко-математичного моделювання залежності викидів забруднюючих речовин від обсягу видатків державного бюджету на охорону НПС, інвестицій за даним напрямком, та надходжень від екологічного податку, що сприятиме удосконаленню методичного інструментарію механізму інвестиційного забезпечення;

- методичні підходи щодо проведення експерименту застосування механізму платежів за екосистемні послуги (схематично) на території типового старостату (села) що надають можливість масштабувати даний платіж для збалансування потреб громади та бізнесу за критерієм самоорганізації;

- систематизація інституційної структури природоохоронної інфраструктури у ЄС, США та Україні в частині використання ними

фінансових інструментів, це сприятиме адаптації найкращих практик розвинених країн в управлінні фінансовою політикою природокористування за ознаками відповідальності та використання фінансового механізму.

Наукові положення сформульовані автором самостійно й відображають особистий внесок автора в розвиток фінансової науки. Наукова новизна роботи викладена зрозуміло, послідовно, системно та логічно.

Оцінка змісту та завершеності дисертаційної роботи. Зміст дисертаційної роботи Олександра Лабенка «Формування фінансової політики природокористування в Україні» повністю відповідає визначеній темі, як результат, завдання є виконаними, а мета дослідження – досягнута. Отримані автором результати науково обґрунтовані, сформульовані висновки є коректними, рекомендації щодо формування та реалізації державної фінансової політики природокористування як важливої складової фінансової та природоохоронної системи країни, є досить суттєвими.

За своєю структурою наукова робота відповідає вимогам, що ставляться до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук, вона складається зі вступу, 5 розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Практичне значення отриманих автором наукових результатів. Практична цінність результатів дисертації полягає у розробленні науково-обґрунтованих рекомендацій щодо формування і реалізації фінансової політики природокористування, через формулювання пріоритетів реалізації фінансової політики природокористування, рекомендації з реалізації бюджетної політики видатків на охорону навколишнього природного середовища, методичних рекомендацій щодо впровадження системи платежів за екосистемні послуги тощо.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено у: діяльність Старостату села Гопчиця Вінницької області (акт про впровадження/використання результатів дисертаційного дослідження від 5.02.2024 р.); навчальному процесі під час викладання дисципліни «Фінанси природокористування» студентам ОС «Магістр» спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» в Національному університеті біоресурсів і природокористування України (акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження від 10.08.2023 р.); практику діяльності Департаментом видатків виробничої сфери Міністерства фінансів України (довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження від 2.02.2024 р.).

Зауважимо, що кожна установа, що надала довідку про впровадження результатів дисертаційного дослідження, має безпосереднє відношення до формування та розвитку фінансової політики природокористування.

Повнота висвітлення результатів дослідження в опублікованих працях та апробація результатів дослідження. За результатами досліджень автора опубліковано 30 наукових праць, з них: 6 – у науковому фаховому виданні, що проіндексоване у базі даних Web of Science та Scopus; 20 статей – у фахових виданнях України категорії Б, 4 – тези доповідей у матеріалах наукових конференцій.

Основні положення і наукові результати дисертації доповідались та обговорювались на 10 всеукраїнських, міжнародних науково-практичних конференціях. Обсяг друківаних праць та їх кількість відповідає чинним вимогам щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук.

Відповідність тексту дисертації вимогам академічної доброчесності. Дисертаційна робота написана державною мовою, автор володіє нею у професійному плані досконало, її зміст в повній мірі відображає наукові результати та їх використання у практичній діяльності урядом та місцевими органами самоврядування, реалізуючи державну політику. Стиль дисертації є виключно науковим, викладання матеріалу, висновків та рекомендацій є логічними та відповідають вимогам до наукових праць такого рівня. Робота написана самостійно, текст та зміст є оригінальними.

Зауваження до дисертаційної роботи та дискусійні положення. Виносячи позитивну загальну оцінку дисертаційній роботі Олександра Лабенка «Формування фінансової політики природокористування в Україні» та відзначаючи авторський підхід до вирішення досліджуваної проблематики, а також сформульованих висновків та наданих рекомендацій, необхідно зауважити перелік дискусійних положень, що потребують додаткової аргументації:

1. Позитивно оцінюючи комплексність підходу автора до формування концептуальних засад фінансової політики природокористування (параграф 1.1, с. 39-40), зазначимо, що розроблений в роботі спектр заходів та рішень фінансової політики природокористування для досягнення економічних, соціальних та екологічних цілей, потребує додаткового наповнення конкретними прикладами та деталізацією.

2. Заслуговують на увагу запропоновані в роботі ринкові інструменти

регулювання фінансової політики природокористування (параграф 1.2, с. 52-53, параграф 2.3, с. 173). Проте, робота значно б виграла, якби дисертант приділив належну увагу дослідженню результатів практичної реалізації таких інструментів у країнах, де вони активно використовуються.

3. Одержані дисертантом результати та висновки базуються на нормативно-правовому механізмі, зокрема на Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» та інших законодавчих і нормативних актах (параграф 2.3). Згідно з цим Законом, передбачено повноваження Кабінету Міністрів України (ст. 17) щодо забезпечення розробки державних цільових, міждержавних екологічних програм. Водночас, на нашу думку, робота набула б більш високого наукового та завершеного рівня, якби була доповнена аналізом практичної реалізації таких програм.

4. У п'ятому розділі дисертації автором розроблено методологію імплементації інституційного забезпечення реалізації фінансової політики природокористування (с. 326, 342-343, 345). Високо оцінюючи науковий доробок, варто зазначити, що, зважаючи на особливості державно-приватного партнерства, автору було б доцільно обґрунтувати механізми стимулювання залучення приватного сектору до фінансування природоохоронних заходів, зокрема через інструменти державно-приватного партнерства.

5. Автором, на основі результатів оцінювання фінансового регулювання природокористування (параграф 5.2), на прикладах різних країн обґрунтовано високий рівень їх імплементації в інституційне забезпечення реалізації фінансової політики природокористування. На наш погляд, дисертаційна робота значно б виграла, якби автор надав більш детальні рекомендації щодо впровадження екологічних програм та проектів на різних рівнях управління, враховуючи специфіку кожного регіону.

Зазначені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи, а розглядаються, як предмет наукової дискусії під час захисту представленої дисертаційної роботи.

Загальна оцінка дисертації та висновки. Дисертаційна робота Лабенка Олександра «Формування фінансової політики природокористування в Україні» є завершеною науковою працею, в якій отримано нові обґрунтовані результати, що у сукупності дозволяють вирішити важливе завдання – розкриття теоретичних засад та удосконалення методологічних положень формування та реалізації фінансової політики природокористування.

Дисертаційну роботу виконано на високому рівні, її результати мають наукову новизну і практичне значення. За змістом автореферат відповідає

положенням дисертації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковані в наукових фахових виданнях, доповідалися на науково-практичних конференціях. Дисертаційне дослідження відповідає обраній темі, розкриває її та підтверджує, що автор вирішив поставлені у роботі завдання.

На підставі викладеного, дисертаційна робота на тему «Формування фінансової політики природокористування в Україні» відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України та положенням пунктів 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197, а її автор, Лабенко Олександр Миколайович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент:

**доктор економічних наук, професор,
директор Навчально-наукового інституту
бізнесу, економіки та менеджменту,
Сумського державного університету**

Олексій ЛЮЛЬОВ

